

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

ПІДДУБНА Л. І., ВАСЮРЕНКО В. О.

УДК [658.8:339.54](477.54)

Піддубна Л. І., Васюренко В. О. Організаційно-управлінський механізм розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Харківського регіону

У статті проведено гносеологічний аналіз терміну «організаційно-управлінський механізм розвитку» та визначено сутність даного поняття. На підставі дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств виокремлено провідні фактори, що впливають та стимулюють розвиток ЗЕД підприємств в Україні. Пошук шляхів розвитку ЗЕД підприємств Харківського регіону в мінливих умовах зовнішнього середовища запропоновано провадити за допомогою побудови ліній атрактора. Запропоновано визначати організаційно-управлінський механізм розвитку ЗЕД підприємств в широкому і вузькому сенсі, в залежності від наявних зовнішніх та внутрішніх взаємозв'язаних стосунків між суб'єктом ЗЕД і елементами макро- та мікросередовища його розвитку. Встановлено, що організаційно-управлінський механізм розвитку як система повинен мати структуру, яка визначає стійкі зв'язки і відносини всередині нього, основні напрями управлінських впливів, що забезпечує цілісність механізму і самототожність. Виокремлено елементи організаційно-управлінського механізму, а саме: суб'єкти та об'єкти розвитку, цілі та задачі розвитку, методи та ресурси розвитку й ефективність розвитку. Побудовано концептуальну схему організаційно-управлінського механізму розвитку ЗЕД підприємств.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, механізм, розвиток, механізм розвитку, організаційно-управлінський механізм розвитку.

Рис.: 2. Формул: 1. Бібл.: 19.

Піддубна Людмила Іванівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Васюренко Володимир Олександрович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Харківський національний економічний університет (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

УДК [658.8:339.54](477.54)

Поддубная Л. И., Васюренко В. А. Организационно-управленческий механизм развития внешнеэкономической деятельности предприятий Харьковского региона

В статье проведен гносеологический анализ термина «организационно-управленческий механизм развития» и определена сущность данного понятия. На основании исследования внешней и внутренней среды внешнеэкономической деятельности (ВЭД) предприятий выделены ведущие факторы, влияющие и стимулирующие развитие ВЭД предприятий в Украине. Поиск путей развития ВЭД предприятий Харьковского региона в изменяющихся условиях внешней среды предложено проводить с помощью построения линий аттрактора. Предложено определять организационно-управленческий механизм развития ВЭД предприятий в широком и узком смысле, в зависимости от имеющихся внешних и внутренних взаимосвязанных отношений между субъектом ВЭД и элементами макро- и микросреды его развития. Установлено, что организационно-управленческий механизм развития как система должен иметь структуру, которая определяет устойчивые связи и отношения внутри него, основные направления управленческих воздействий, обеспечивает целостность механизма и самотождественность. Выделены элементы организационно-управленческого механизма, а именно: субъекты и объекты развития, цели и задачи развития, методы и ресурсы развития и эффективность развития. Построена концептуальная схема организационно-управленческого механизма развития ВЭД предприятий.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, механизм, развитие, механизм развития, организационно-управленческий механизм развития.

Рис.: 2. Формул: 1. Библ.: 19.

Поддубная Людмила Ивановна – доктор экономических наук, профессор, Харьковский национальный экономический университет (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

Васюренко Владимир Александрович – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра менеджмента внешнеэкономической деятельности, Харьковский национальный экономический университет (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

UDC [658.8:339.54](477.54)

Piddubna L. I., Vasyurenko V. O. Organisation and Management Mechanism of Development of Foreign Economic Activity of Enterprises of the Kharkiv Region

The article conducts a gnoseological analysis of the "organisation and economic mechanism of development" term and identifies essence of this notion. Using the studies of external and internal environment of foreign economic activity (FEA) of enterprises, the article specifies main factors that influence and stimulate development of FEA of enterprises in Ukraine. The article offers to conduct the search for ways of development of FEA of enterprises of the Kharkiv region under changing conditions of external environment with the help of building the attractor lines. It offers to define the organisation and management mechanism of development of FEA of enterprises in wide and narrow senses depending on existing external and internal interconnected relations between the FEA subject and elements of macro- and micro-environment of its development. It establishes that the organisation and management mechanism of development as a system should have a structure, which determines stable links and relations inside it, main directions of managerial influences and ensures integrity of the mechanism and self-identity. It marks elements of the organisation and management mechanism, namely: subjects and objects of development, goals and tasks of development, methods and resources of development and efficiency of development. It builds a conceptual scheme of the organisation and management mechanism of development of FEA of enterprises.

Key words: foreign economic activity, mechanism, development, mechanism of development, organisation and management mechanism of development.

Pic.: 2. Formulae: 1. Bibl.: 19.

Piddubna Lyudmila I. – Doctor of Science (Economics), Professor, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Vasyurenko Volodymyr O. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Management of Foreign Economic Activity, Kharkiv National University of Economics (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Наука і практика менеджменту свідчать про необхідність управління, орієнтованого на розвиток. Це особливо актуально як в умовах жорсткої конкуренції, так і в умовах кризи, оскільки дозволяє забезпечити конкурентоспроможність підприємств.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) є особливим видом економічної діяльності, що тісно пов'язана з іншими галузями господарської системи країни. Вихід на зовнішній ринок самостійних суб'єктів господарювання має важливе значення для держави, оскільки сприяє пристосуванню економіки до системи світогосподарських відносин. Тому, незважаючи на зміни в політичній ситуації, економічній кон'юктурі та правовому середовищі країни, розвиток ЗЕД підприємств завжди був і залишається важливою складовою управлінської політики регіону в цілому.

Варто зазначити, що підприємства Харківського регіону є активними учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Так, починаючи з 2006 р., тут спостерігалася активізація експортної діяльності [14]. Відмінною рисою області було значне перевищення темпів зростання регіонального експорту над імпортом (причому навіть в умовах піку фінансової кризи в 2009 р.) і перевищення показників експортної діяльності над середньоукраїнськими [14]. Однак ці позитивні тенденції були порушені у 2010 р., коли Харківська область продемонструвала темпи зростання експорту товарів нижче середніх по Україні, причому нижче на 21,1% (Україна – 133,5%, Харьковская область – 112,4%) [14]. У 2012 р. за вартістю експорту (923978,1 тис. дол. США) та імпорту (10507773,8 тис. дол. США) товарів Харківський регіон посів відповідно 7 та 6 місце серед інших регіонів України [14]. При цьому в порівнянні з минулими роками значно розширилась географічна структура зовнішньої торгівлі, зросли обсяги зовнішньоторговельного обороту, збільшилась кількість суб'єктів господарювання регіону – учасників зовнішньоторговельних операцій.

Зазначені тенденції доводять нагальну потребу поєднання глобального підходу до бізнесу із необхідністю його адаптації до національних умов, що, у свою чергу, дає поштовх новим підходам до управління як на рівні держави (регіону), так і на рівні підприємства.

Питанням розробки механізмів управління зовнішньоекономічною діяльністю присвячені роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: Амоша О. І., Аптекар С. С., Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Сіваченко І. Ю., Мокій А. І., Попов Є. В., Стасюк В. П., Філіпенко А. С., Чумаченко М. Г., Котлер Ф., Мілар Дж., Портер М. та інші. Загальнофілософські та прикладні проблеми управління ЗЕД підприємствами висвітлені в роботах таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як: П. Друкер, Д. Деніелз, А. Радеба, П. Бимиш, А. Моррісон, О. Кириченко, І. Сіваченко, А. Кредісов, В. Сіденко, Г. Дроздова та ін. Разом з тим аспекти розвитку ЗЕД підприємств і побудови механізмів управління ними залишаються недостатньо розробленими й вимагають додаткового вивчення. Це й визначає актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є обґрунтування визначення організаційно-управлінського механізму розвитку ЗЕД підприємств і побудова його концептуальної схеми.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що поняття «організаційно-управлінський механізм розвитку» стосовно різноманітних економічних об'єктів не рідко зустрічається в сучасній науковій економічній літературі [2, 4, 6, 7, 11, 12, 15]. На жаль, загальноприйнятого розгорнутого визначення цього терміна, який розкриває його сутність, поки не дано, що викликає певні труднощі при розробці концептуальної моделі. Тому, на думку авторів, доцільно провести дослідження гносеології самого поняття «організаційно-управлінський механізм розвитку».

Базовим елементом визначення є поняття «механізм». Значення цього терміна згідно з тлумачним словником [18] зводиться до системи, що визначає порядок будь-якого виду діяльності. Водночас слід зауважити, що ця дефініція запозичена економістами з механіки та відносно технічних систем означає систему ланок, які перетворюють рух одних ланок на необхідний рух інших, причому мають вхідна і вихідна ланки [18, с. 786]. Іншими словами, механізм являє собою певний порядок дій, що перетворює систему та її елементи. Враховуючи зазначене, дослідник А. Кузьман говорить про те, що механізм – це система взаємозв'язків економічних явищ, які виникають за певних умов під впливом первісного імпульсу [9].

Відносно такого поняття, як «розвиток», варто зазначити, що це – одно з фундаментальних філософських і наукових понять. Існує безліч різних його визначень. Так, у «Словнику російської мови» С. І. Ожегова «розвиток» визначений як «процес закономірної зміни, переходу з одного стану в інший, досконаліший; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого» [13, с. 641]. По відношенню до соціальних об'єктів не втратило свого значення визначення розвитку в «Енциклопедичному словнику» Брокгауза і Ефрона, під яким мається на увазі «еволюція, зміна, що приводить до нового стану суб'єкта розвитку, підвищення його соціальної цінності» [1, с. 135].

По відношенню до конкретного підприємства «розвиток» означає зміну усіх його частин так, щоб воно більшою мірою відповідало вимогам навколишнього світу, що динамічно розвивається, і завданням розширення його внутрішніх можливостей для рішення проблем, що стоять [5, с. 560].

Що стосується такої гносеологічної складової, як «організаційно-управлінський», то необхідно звернути увагу, що саме вона визначає важелі, за допомогою яких об'єкт розвитку, а саме ЗЕД підприємство, досягне бажаного стану розвитку.

Таким чином, «механізм розвитку» можна розглядати як систему, в якій об'єкт розвитку за допомогою елементів управління (цілей, функцій, методів, структури, суб'єктів управління) цілеспрямовано перетворюється в необхідний стан.

Кожне підприємство на усіх своїх рівнях, у всіх своїх функціональних блоках має механізми розвитку. Як відзначає у своїй роботі Н. Брюховецька: «Економічний механізм включає економічні методи впливу суб'єкта

управління на об'єкт управління. Але крім економічних методів управління, впливу на об'єкт управління, є й інші методи: організаційні, психологічні й ін.» При цьому дослідниця підкреслює, що «на рівні підприємства навіть економічні методи реалізуються через систему організаційно-розпорядницьких форм управління» [2, с. 28], у такий спосіб обґрунтовуючи правомірність використання поняття «організаційно-управлінський механізм розвитку».

Об'єктом розвитку у нашому випадку є ЗЕД підприємств Харківського регіону, і цілі його використання ставляться, безумовно, економічні. Тобто, коли йдеться про організаційно-управлінський механізм розвитку ЗЕД підприємств, економічна складова цього механізму буде полягати не тільки у методах, але й у цілях його функціонування. Відповідно організаційна складова наповнюється більш широким змістом як організація досягнення економічних цілей взагалі, а не обмежується тільки організаційними методами управління, тобто вона містить у собі й організаційно-структурні, і соціально-психологічні, й адміністративні аспекти. У процесі взаємодії відбувається взаємопроникнення економічних і організаційних елементів механізму. Отже, механізм розвитку ЗЕД підприємств має, насамперед, організаційно-управлінську природу, що робить гносеологічно і відповідно термінологічно вірним назву «організаційно-управлінський механізм розвитку ЗЕД підприємств».

Управління розвитком припускає поєднання індивідуальних і групових зусиль у досягненні поставлених цілей і включає визначення стратегічних результатів, факторів розвитку, моніторинг середовища, діагностику внутрішнього потенціалу і т. п. При цьому розвиток окремо взятого ЗЕД підприємства необхідно розглядати у взаємозв'язку з його зовнішнім середовищем, яке не лише вимагає пристосування, але і має певний розвиваючий потенціал.

Аналіз зовнішнього середовища підприємств дозволяє виділити провідні фактори. Міра їх значущості визначається поставленими цілями і наявним внутрішнім потенціалом підприємства. Як показує практика, найбільш суттєвими факторами зовнішнього середовища, що визначають, впливають та стимулюють розвиток ЗЕД підприємств в Україні, є [3, с. 25; 8, с. 12]:

- ✦ зміна впливу факторів часу та простору;
- ✦ розвиток інституційних механізмів: удосконалюється діяльність суспільних інститутів, інфраструктура бізнесу;
- ✦ зміна конкуренції в світовому господарстві. У зв'язку зі зростанням світової конкуренції на світовому ринку, розвитком системи комунікацій, інформації, транспорту, лібералізацією торгівлі підприємства відчують все більше вплив міжнародних ринків;
- ✦ недостатні ресурсні можливості більшості українських підприємств для широкої діяльності на зовнішніх ринках;
- ✦ недостатнє знання світової практики та відносне відставання у ефективному використанні ринкових механізмів у ЗЕД;
- ✦ високий рівень агресивності західних фірм як на світовому, так і на внутрішньому ринках України;

Варто зазначити, що по відношенню до конкретного підприємства перелік факторів, які негативно або позитивно впливають на його розвиток, буде конкретнішим і може доповнитися. Керівники повинні також враховувати, що фактори зовнішнього середовища, у тому числі й негативні, необхідно розглядати як потенціал розвитку підприємства, їх можна перетворити на ресурс при умілому управлінні.

На нашу думку, графічно пошук шляхів розвитку ЗЕД підприємств Харківського регіону в мінливих умовах зовнішнього середовища доцільно представити у вигляді ліній аттрактора, що наведено на рис. 1.

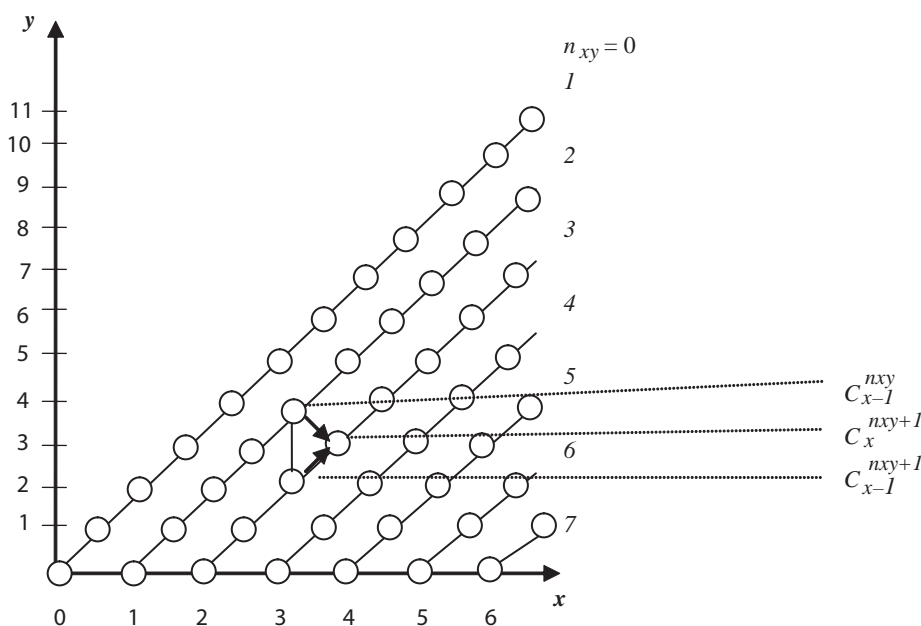

Рис. 1. Дискретний ситуаційний простір розвитку ЗЕД підприємств в умовах мінливого зовнішнього середовища

Необхідно зауважити, що на рис. 1 представлені траєкторії комбінаторного пошуку необхідних варіантів розвитку в мінливих умовах зовнішнього середовища залежно від величини відхилення від заданих параметрів пошуку. При цьому наведений на рис. 1 дискретний ситуаційний простір дозволяє вирішити задачу на вибір можливого варіанту розвитку подій в безперервному просторі «ЗЕД підприємство – зовнішнє середовище».

Функціональна залежність між числами траєкторій пошуку (див. рис. 1) описується виразом:

$$C_x^{n_{xy}+1} = C_{x-1}^{n_{xy}} + C_{x-1}^{n_{xy}+1},$$

де $C_x^{n_{xy}+1}$ – число траєкторій пошуку необхідного варіанту розвитку ЗЕД підприємств на поточному кроці x чи кількість варіантів такого розвитку (при цьому варто враховувати, що чим ефективніший розвиток, тим коротше траєкторія пошуку);

$C_{x-1}^{n_{xy}}$, $C_{x-1}^{n_{xy}+1}$ – число траєкторій пошуку на попередньому кроці $x-1$ відповідно на діагональних лініях $(n_{xy}+1)$, n_{xy} ($n_{xy} = 0$ – лінія знань з числом ситуацій, яке дорівнює 1).

Доцільно звернути увагу, що на практиці фахівець не займається комбінаторним перебором всіх можливих варіантів розвитку, а у відповідності до когнітивної технології прийняття рішень дотримується декількох варіантів чи найбільш значимого варіанту [10, с. 56]. Крім того, у сучасних умовах господарювання вибір напрямку розвитку ЗЕД підприємства, на думку авторів, базується на розумінні сутності змін та управління процесами, спрямованими на забезпечення безпеки підприємства.

У частині внутрішнього середовища діяльності ЗЕД підприємств слід зауважити, що в сучасних умовах господарювання вже створена, встановлена та визначена інфраструктура ринку, сформовані нормативно-правові документи даного середовища та підприємницького клімату. Так, для українських підприємств створені певні умови для здійснення ЗЕД: вони самостійно визначають свій організаційно-правовий статус, форми та методи ЗЕД, а також формують підприємницьку стратегію, товарну, фінансову, цінову та іншу політику. Це надає можливість підприємствам комплексно та ефективно використовувати свої переваги в регіоні, отримувати інвестиції, нові технології тощо; здобувати додаткові переваги від самостійної ЗЕД.

Водночас необхідно звернути увагу, що існує певна низка обставин, які стримують розвиток ЗЕД підприємств, у тому числі й в Харківському регіоні. Основними з них є:

- ✦ воєнні конфлікти, стихійні лиха, економічні блокади, страйки в зарубіжних країнах тощо.
- ✦ відсутність гнучкого та збалансованого механізму державного регулювання в умовах кон'юнктури внутрішнього та світового ринку;
- ✦ недостатність договірно-правового механізму торговельно-економічних відносин із зарубіжними партнерами;
- ✦ невиконання договірних зобов'язань;

- ✦ технічна відсталість виробництва, низька якість виробництва;
- ✦ розбіжність структур управління в різних країнах;
- ✦ економічні обмеження та заборони з боку інших країн, що зумовлено конкуренцією;
- ✦ недостатнє володіння українськими підприємцями інформацією щодо економічних, організаційно-правових умов роботи на зарубіжних ринках [5, 8].

Як свідчить світова практика, високим критеріям міжнародного ринку повинні відповідати не тільки окремі товари, галузеві підприємства, але також національна виробнича система та господарський механізм конкретної країни.

Тому законодавча та виконавча влада України на сучасному етапі становлення незалежної держави повинна побачити у підвищенні міжнародної конкурентоздатності національної економіки та зовнішньоекономічної діяльності одну з найважливіших цілей економічної політики України [17, с. 34 – 37].

Крім того, на думку авторів, важливо створити баланс зовнішнього і внутрішнього потенціалу організації. Зовнішній потенціал включає доступність ресурсів, державну політику в зовнішньоекономічній сфері, інфраструктуру регіону, становище конкурентів на ринку, потреби споживачів і т. ін. У свою чергу, внутрішній потенціал включає як матеріалізовані чинники (фінансовий, матеріально-технічний стан підприємства, використовувані технології і т. ін.), так і соціально-психологічні (кадровий потенціал, професійна і психологічна придатність персоналу, організаційна культура; психологічний мікроклімат в колективі, здатність підприємства до розвитку та ін.

Враховуючи зазначене, пропонується визначити організаційно-управлінський механізм розвитку ЗЕД підприємств в широкому і вузькому сенсі. У широкому – під організаційно-управлінським механізмом розвитку ЗЕД підприємств слід розуміти економічну систему взаємозв'язаних стосунків між суб'єктом ЗЕД і елементами макросередовища його розвитку, що чинять дію на загальну економічну і організаційно-управлінську ефективність і безпеку управління ЗЕД підприємства.

У вузькому сенсі під організаційно-управлінським механізмом розвитку ЗЕД підприємств пропонується розуміти сукупність внутрішніх процесів розвитку суб'єкта ЗЕД, що характеризуються відношенням між елементами мікросередовища – власником підприємства і персоналом підприємства під впливом організаційно-управлінських факторів, що впливають на організаційно-управлінську ефективність і економічну безпеку ЗЕД підприємств в цілому і власника зокрема.

При формуванні організаційно-управлінського механізму розвитку ЗЕД підприємств як системи необхідно дотримуватися певних наукових принципів, що є обов'язковими для подібних систем, а саме: принципів цільової сумісності, безперервності та надійності, плановірності, динамізму, ефективності управління, наукової обґрунтованості.

На нашу думку, головна задача організаційно-управлінського механізму розвитку ЗЕД підприємств – забезпечення його ефективного управління та безпеки.

Організаційно-управлінський механізм розвитку як система повинен мати структуру, яка визначає стійкі зв'язки і відносини всередині нього, основні напрями управлінських впливів, що забезпечує цілісність механізму і самототожність.

До елементів організаційно-управлінського механізму пропонуємо відносити: суб'єкти розвитку та об'єкти розвитку, цілі та задачі розвитку, методи та ресурси розвитку й ефективність розвитку (рис. 2).

Суб'єктами розвитку виступає держава через систему реєстрації, обліку і ліцензування, здійснення державного контролю за діяльністю суб'єктів ЗЕД, систему підтримки суб'єктів ЗЕД; конкуренти і партнери по бізнесу, власники підприємства і персонал, інші організації, інвестори і кредитні організації.

Необхідно зазначити, що цілі та задачі розвитку визначають бажаним станом діяльності підприємства та можуть бути як оперативними, так і стратегічними. При цьому для досягнення ефективного розвитку, перш за все, слід оцінити наявні на підприємстві ресурси, необхідні для досягнення бажаного стану, а також доцільно простежити можливість реалізації запланованого в діючому правовому полі.

Взаємозв'язок між суб'єктами та об'єктами розвитку підсилюється факторами зовнішнього та внутрішнього середовища. Пріоритетна дія цих факторів також визначає цілі та задачі розвитку. При цьому варто заува-

жити, що механізм розвитку ЗЕД підприємства формується за рахунок методів розвитку, до яких належать як економічні, так і організаційні та психологічні.

ВИСНОВКИ

Таким чином, при розвитку ЗЕД підприємств важливим є вибір оптимальних заходів такого розвитку, який можливо забезпечити, використовуючи запропоновану концептуальну схему організаційно-управлінського механізму. У подальшому доцільно розробити концепцію розвитку ЗЕД підприємств Харківського регіону. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, А. И. Эфрон. – СПб., 1904.
2. Мильнер Б. З. Теория организации : учебник. – 5-е изд., перераб. и доп. / Б. З. Мильнер. – М., 2005.
3. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика / Н. Ю. Брюховецька. – Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. – 276 с.
4. Внешнеэкономическая деятельность предприятия : учебник для вузов / Под ред. Р. И. Хасбулатова, В. М. Попова. – М. : Междунар. отношения, 2001. – 544 с.
5. Зовнішньоекономічна діяльність / За ред. Ю. Г. Козака. – Одеса : Астропринт, 2005. – 200 с.
6. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств [текст] / За ред. Ю. Г. Козака, Н. С. Логвінової, І. Ю. Сіваченка. – Київ : Центр навчальної літератури, 2009. – 792 с.
7. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навчальний посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. / І. М. Бойчик. – Київ : Атака, 2006. – 414 с.

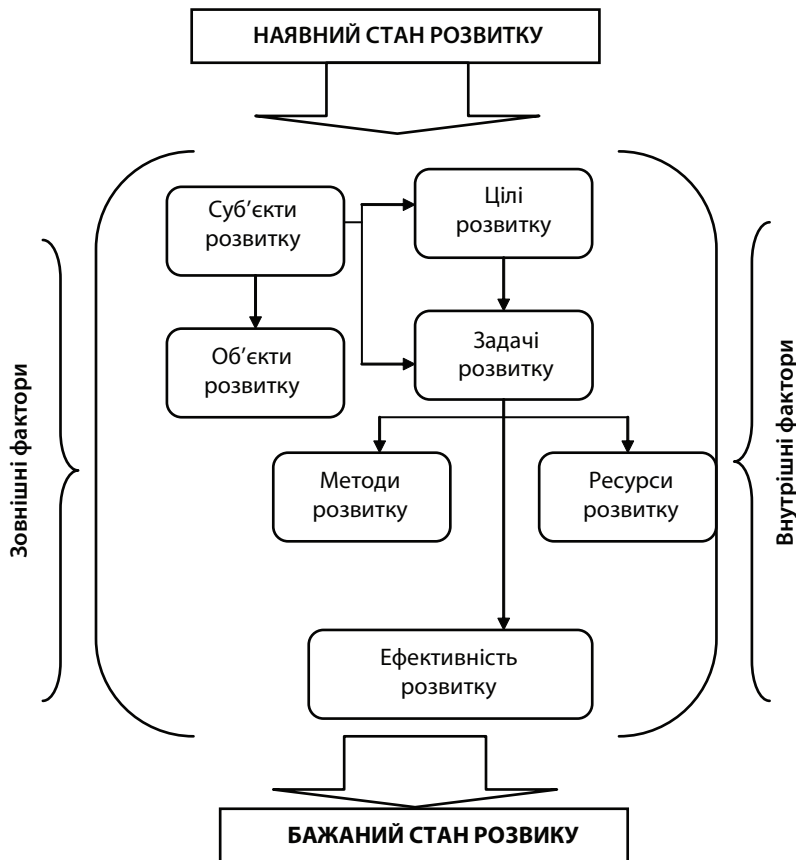

Рис. 2. Концептуальна схема організаційно-управлінського розвитку механізму ЗЕД підприємств

- 8. Кириченко О. А.** Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : підручник / О. А. Кириченко. – 2-ге вид., перероб. і доп. [текст] – К. : Знання, 2008 – 386 с.
- 9. Кратко И. Г.** Международное предпринимательство : учеб. пособие / И. Г. Кратко. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 272 с.
- 10. Кульман А.** Экономические механизмы / А. Кульман / Пер. с фр. – М. : АО Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1993. – 192 с.
- 11. Ларичев О. И.** Теории и методы принятия решений, а также Хроника событий в Волшебных странах : учебник / О. И. Ларичев. – М. : Лотос, 2002. – 392 с.
- 12. Леонтьев Б.** Новая экономическая парадигма / Б. Леонтьев // Журнал для акционеров. – 2000. – № 12. – С. 37 – 43.
- 13. Мельник Л. Г.** Информационная экономика / Л. Г. Мельник. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2006. – 288 с.
- 14. Ожегов С. И.** Словарь русского языка / С. И. Ожегов, И. Шведова. – М., 1990.
- 15.** Офіційний сайт державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 16. Рогожин С. В.** Теория организации : учеб. пособие / С. В. Рогожин, Т. В. Рогожин. – М., 2003.
- 17. Рум'янцев А. П.** Зовнішньоекономічна діяльність : підручник / А. П. Рум'янцев, Н. С. Рум'янцева. – Київ : Центр навчальної літератури, 2004. – 218 с.
- 18. Скрипник М.** Шляхи стимулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу / М. Скрипник // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 6. – С. 34 – 37.
- 19.** Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия / ИЛИ РАН ; Под ред. Г. Н. Складневской. – М. : ООО «Изд-во Астрель», 2001. – 944 с.

REFERENCES

- Brokgauz, F. A., and Efron, I. A. *Entsiklopedicheskii slovar* [Encyclopedic Dictionary]. St. Petersburg, 1904.
- Briukhovetska, N. Yu. *Ekonomichniy mekhanizm pidpriemstva v rynkovii ekonomitsi: metodolohiia i praktyka* [Economic mechanism of enterprises in the market economy: methodology and practice]. Donetsk: IEP NAN Ukrainy, 1999.
- Boichyk, I. M. *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. Kyiv: Ataka, 2006.
- Kyrychenko, O. A. *Menedzhment zovnishnyekonomichnoi diialnosti* [Management of foreign economic activity]. Kyiv: Znannia, 2008 - 386 с.
- Kratko, I. G. *Mezhdunarodnoe predprinimatelstvo* [International business]. Moscow: INFRA-M, 2001.
- Kulman, A. *Ekonomicheskie mekhanizmy* [Economic mechanisms]. Moscow: Progress; Unvers, 1993.
- Larichev, O. I. *Teorii i metody priniatiia resheniy, a takzhe Khronika sobytii v Volshebnykh stranakh* [The theories and methods of decision-making and Chronicle in Oz]. Moscow: Lotos, 2002.
- Leont'ev, B. "Novaia ekonomicheskaiia paradigma" [The new economic paradigm]. *Zhurnal dlia aktsionerov*, no. 12 (2000): 37-43.
- Milner, B. Z. *Teoriia organizatsii* [The theory of organization]. Moscow, 2005.

- Melnik, L. G. *Informatsionnaia ekonomika* [The information economy]. Sumy: Universitetskaia kniga, 2006.
- Ozhegov, S. I., Shvedova I. *Slovar russkogo iazyka* [Dictionary of Russian language]. Moscow, 1990.
- Ofitsiinyi sait derzhavnoho komitetu statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Rogozhin, S. V., and Rogozhin, T. V. *Teoriia organizatsii* [The theory of organization]. Moscow, 2003.
- Rum'iantsev, A. P., and Rum'iantseva, N. S. *Zovnishnyekonomichna diialnist* [Foreign trade]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2004.
- Skrypnyk, M. "Shliakhy stymuliuвання zovnishnyekonomichnoi diialnosti pidpriemstv maloho ta serednyoho biznesu" [By encouraging foreign economic activity of small and medium sized businesses]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 6 (2002): 34-37.
- Tolkovyy slovar sovremennogo russkogo iazyka. Yazykovye izmeneniia kontsa XX stoletii* [Dictionary of Modern Russian language. Language changes of the late twentieth century]. Moscow: Astrel, 2001.
- Vneshneekonomicheskaiia deiatelnost predpriatiia* [Foreign economic activity of the enterprise]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia, 2001.
- Zovnishnyekonomichna diialnist* [Foreign trade]. Odesa: Astroprint, 2005.
- Zovnishnyekonomichna diialnist pidpriemstv* [Foreign trade підприємств]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2009.